

KPZ = jistý odbyt, sdílené riziko

Skupina lidí dá zemědělci na začátku sezóny peníze a ten jim pak dodává, co mu na statku ten rok vyroste. Nemusí se znát, ale dohodnou se, že si budou navzájem věřit.

Takhle nějak ve zkratce se dá popsat systém komunitou podporovaného zemědělství (KPZ). Jeho úspěch potvrzují tisíce farem ve Francii, USA, Velké Británii a dnes už i dvě desítky sedláků a potravinových komunit v České republice. Má řadu podob – od městských společenství, které si sami pro sebe pěstují zeleninu, až po zemědělce, kterým odbyt přes KPZ dokáže významně vylepšit ekonomickou stabilitu farmy. Zdánlivě jednoduchý systém nabízí oběma stranám víc, než se na první pohled zdá.

Ze spotřebitele podílníkem

„Odběratelům se v kápězetkách říká podílníci,“ vysvětluje **Jan Valeška**, jeden ze zakladatelů Asociace místních potravinových iniciativ (AMPI), která stojí za rozvojem komunitou podporovaného zemědělství v České republice, „každý, kdo se zaváže k dlouhodobému odběru potravin, se totiž podílí přímo, bez žádných dalších zprostředkovatelů, na ekonomice farmy. Přestáváte být pouhým spotřebitelem potravin, se sedlákem uzavíráte dlouhodobou dohodu postavenou na partnerství. A hlavně na vzájemném sdílení rizik i přínosů. To v současné době běžné spotřebitelско-odběratelské vztahy nenabízejí.“

Víte, že...

- 22 KPZ je v České republice
- 4 tisíce zemědělců je zapojených do KPZ v Evropě
- 400 tisíc podílníků najdete v evropských KPZ

(*Zdroj: European handbook on CSA)

Co přináší KPZ spotřebitelům

Důvody, proč lidé do systému KPZ vstupují, jsou různé. Zpočátku je to často proto, že chtějí pravidelný přísun čerstvých potravin nebo mít jasnou, odkud pocházejí a jak byly vyprodukovány. Některým je sympatický jiný způsob prodeje, než který dnes nabízejí obchodní řetězce a který mohou, stejně jako sedláci, jen minimálně ovlivnit. Jiní preferují osobní vztah se sed-

lákem. „Od okamžiku, kdy jsme si založili KPZ, změnil se můj přístup k potravinám. Za vším, co dnes jím, si teď dokážu představit něčí práci, což mi při nákupu anonymních několikrát překupovaných potravin, prostě nešlo. Navíc jsem se naučil cítit sezónnost, v létě děláme kečupy, v zimě nakládáme zelí nebo kvasíme zeleninu, kterou máme od Miloše,“ říká **Tomáš Hajzler**, který přes KPZ Modřany odebírá produkci od ekozelinaře Miloše Kůrky.

Pro hodně podílníků je KPZ možností, jak se potkat s obdobně smýšlejícími lidmi. Statek se často stává i místem, kde se jejich děti poprvé seznámí s polem nebo hospodářskými zvířaty. Není to však podmínkou. „Z celé naší odběrové skupiny jsem pana Kůrku viděl naživo jen já,“ směje se **Tomáš Hajzler**, „přesto naše KPZ funguje velmi dobře již třetím rokem.“ Mezi další důvody, proč se lidé zapojují do KPZ, je možnost vybrat si farmu, která respektuje životní prostředí a produkuje potraviny bez reziduální zátěže. Sítím tak logicky procházejí ekologické farmy a statky, které šetrný systém naplňují i bez certifikace.

Roční poplatek za celosezónní úrodu je výsledkem vyjednávání mezi možnostmi odběratelů a reálnými náklady sedláka, bez marží zprostředkovatelů. Výše poplatků se odvíjí od ceny za nákup osiva, nákladů na provoz, práci zemědělce a dopravu do odběrného místa. Velikost i cena podílu se liší komunita od komunity. Za jeden odběr dáte v přepočtu od 210 do 330 Kč, váha podílu se pohybuje od 3 až 7,5 kg, frekvence dodávek je zpravidla týdenní a funguje v období květen až listopad (i déle podle počasí), složení je podle toho, co právě na statku dozrává, dorůstá nebo se vyrobilo. Cena je zpravidla srovnatelná s nejlevnějšími potravinami z obchodní sítě, navíc je po celý rok neměnná. Veškerá administrativa spojená s výdejem je vyřízena před sezónou.

Vedle pravidelného ročního poplatku zemědělci mají některé komunity zaveden ještě členský příspěvek, kterým se hradí náklady spojené s organizací. Ta spočívá nejčastěji v existenci koordinátora, který zajišťuje komunikaci se zemědělci

a členy skupiny, dojednává podmínky, místa odběru a řeší aktuální potřeby, které se v systému objeví. Není to však podmínkou.

Zatím vede zelenina

Nejčastější komoditou, která se zatím v českých KPZ nabízí, je zelenina a ovoce. Podílníci se vždy před sezónou se sedlákem domluví nad sortimentem druhů, které je možné v podmínkách jeho farmy pěstovat, a zemědělec si pak připraví osevni postup, ve kterém požadavky zohlední. Ačkoli hlavní sortiment KPZ představuje čerstvá zelenina, ovoce a bylinky, setkáte se i s marmeládami, nakládanými okurkami nebo medem.

Farmy s masnou a mléčnou produkcí jsou zatím spíše výjimkou, přestože lidé mají zájem i o tyto výrobky. Může to být dáno malým počtem faremních zpracovatelů i stále nízkou diverzifikací zemědělských činností na českých farmách. „Statků, které chovají zvířata a současně využívají ornou půdu jinak než na produkci krmiv, je u nás bohužel stále málo. Chlazené potraviny navíc vyžadují i trochu složitější dodávku. Některé KPZ ale už mají na odběrových místech i chladičky, kde se může maso, vejčička a sýry do doby odběru uskladnit, řešením jsou i chladičí tašky, do kterých sedláci výrobky připraví,“ říká **Jan Valeška** z AMPI. Sedláci často nabízejí i závoz jiných, než smluvních potravin, třeba po dohodě se sousedem, který má vlastní porážku či mlékárnu. Obecně se vyplatí, aby nabídka v sezóně obsahovala minimálně 15 a více druhů potravin. Není výjimkou, že se komunita právě pro zajištění širšího sortimentu podílí na provozu více než jedné farmy nebo si sama zajišťuje jiný typ dodávek místních potravin.

Co přináší KPZ zemědělci

Pro zemědělce, kteří se rozhodnou do systému zapojit, představuje KPZ stabilní celosezónní odbyt produkce s příjmem, který obvykle získává předem, což zjednodušuje administrativu v průběhu roku, usnadnění plánování investic a možnost prodávat za cenu odpovídající skutečným nákladům na produkci. Na rozdíl od jiných typů přímého odbytu vstupuje podílník do KPZ s tím, že je ochoten společně

se zemědělcem nést rizika spojená s neúrodou, aniž by požadoval vrácení peněz. Naopak se stává, že se mezi nimi vždy najde někdo, kdo je ochotný pomoci při zalévání nebo pletí, pokud o to zemědělec požádá. To je zásadní změna rolí – vztah mezi dodavatelem a odběratelem je rovnocenný a postaven na vzájemné důvěře, zemědělec zde nemusí proaktivně nabízet své produkty, ale pracuje pouze s lidmi, kteří už mají jasnou představu o možnostech a limitech jeho produkce.

pro řadu těchto zemědělců zajímavým stabilizačním ekonomickým prvkem. Po sedmi letech, kdy se u nás KPZ rozbíhaly, i u nás už existují statky, jejichž odbyt je stoprocentně zajišťován přes KPZ. Jak současná praxe ukazuje, vstupují u nás do systému KPZ zejména malé rodinné statky s větší diverzifikací činností. V zahraničí je však tento systém běžný i u středně velkých farem, které jím vhodně doplňují jinak zaběhlé odbytové kanály a zvyšují si tak svoji ekonomickou stabilitu. Nehledě

Potenciální ohrožení pro zemědělce	Jak může KPZ pomoci?
Špatná úroda (např. přírodní katastrofa, škůdci, choroby apod.)	Podílníci přijmou úrodu – ať je jí hodně, či málo – za stejnou cenu
Nevypočitatelný trh – nemožnost odbytu produkce	Podílníci se předem zavazují k odběru určitého množství potravin – např. každý odebere týdně 6 vajec.
Nestabilní cena za produkci	Podílníci si s producentem na začátku sezóny dohodnou cenu výhodnou pro obě strany, kterou budou platit v průběhu celého období.
Onemocnění zemědělce, špatné sociální zabezpečení.	Podílníci mohou zemědělce zajistit např. peníze po dobu jeho onemocnění, nebo sami pracovat na statku po dobu jeho nemoci nebo dovolené. Případně mohou zaměstnat zemědělce, aby pro ně produkoval potraviny za spravedlivou mzdu.
Nedostupnost kapitálu – poškození majetku, proměnlivé podmínky úvěrů atd.	Podílníci mohou přispět k pořízení kapitálu tím, že si zakoupí podíl na hospodářství, poskytnou půjčku, dar apod.

Další výhodou mnoha KPZ je, že organizaci odbytu si zajišťuje komunita sama, zemědělec jen zaveze potraviny na odběrové místo. I to je výrazná úspora času. Forem, jak s komunitou pracovat je mnohem víc – záleží vždy na tom, jak společně najít co nejvýhodnější model pro všechny.

(Zdroj: Manuál Komunitou podporované zemědělství, AMPI)

KPZ jako stabilizační prvek ekonomiky farmy

Přestože se za posledních několik let situace výrazně zlepšila, je přímý prodej u nás ve srovnání s ostatními zeměmi EU stále v plenkách. Malé faremní obchůdky, dodávky bedýnek i prodej na farmářských trzích sice v Čechách přibývají, jejich podíl na celkovém odbytu je ve srovnání s vyspělou Evropou ale stále nízký.

Středně velké farmy jen málokdy dosáhnou se svou produkcí napřímo do maloobchodní sítě a nemají tak vliv na výkupní ceny zprostředkovatele, která pro ně nemusí být často výhodná. Pro malé rodinné statky bývá zase prodej na farmářských trzích ve velkých městech časovou i finanční zátěží. Model KPZ může být proto

na velikost hospodářství, v systému KPZ vždy dochází k vytváření vazeb, které na jedné straně podporují nezávislost zemědělce na agrochemicko-potravinářském komplexu a na straně druhé vytvářejí vztah spotřebitele k potravinám a zemědělství jako takovému. A to se v dnešní době cení. Na obou stranách.

Kam se obrátit o radu

KPZ může iniciovat buď zemědělec, nebo přímo skupina lidí, kteří mají zájem o pravidelný odběr potravin. Velmi dobré pora-

PŘÍKLADY KPZ TYPU

SEDLÁK-KOMUNITA

Bemagro Malonty (Jihočeský kraj)

Ekofarma Ctiboř (Ctiboř, Vysočina)

Ekofarma Černíkovic (Královéhradecký kraj)

Farma manželů Pekařových (Pustějov, Moravskoslezský kraj)

Ekofarma Šelongovi (Pustějov, Moravskoslezský kraj)

Ekofarma Šťastná koza (Velké Albrechtice, Moravskoslezský kraj)

Komunita dvora Vyšín (Středočeský kraj)

Svobodný statek na soutoku (České Kopisty, Středočeský kraj)

denství poskytuje při zakládání nových KPZ Asociace místních potravinových iniciativ, která se zabývá propojováním a podporou zájemců o místní produkci potravin a pořádá na toto téma řadu přednášek a kurzů. Na jejích stránkách najdete podrobně vysvětlený systém fungování a mapu stávajících KPZ u nás. Dalším zdrojem je web www.kpzinfo.cz. Stáhnout si zde můžete například podrobně zpracovaný manuál, který vás provede detailními informacemi od nápadu až po praktické rady, jak komunikovat s podílíky, jak řešit účetnictví, cenotvorbu, legislativu nebo hygienické podmínky. Součástí manuálu je také vzorová smlouva, kterou uzavírají mezi sebou zemědělec a podílíky.

(kac)

Asociace místních potravinových iniciativ – www.asociaceampi.cz
Komunitou podporované zemědělství – www.kpzinfo.cz

Text vznikl za podpory Ministerstva zemědělství ČR v rámci projektu „Informování veřejnosti o biopotravinách a ekologickém zemědělství“.

Prezentované informace nemusejí odrážet stanovisko MZe.

ZELENINA S DUŠÍ

S manželé Gabrielou a Pavlem Šelongovými jsme se setkali 6. listopadu 2015 na Prvním národním setkání komunitou podporovaného zemědělství. Setkání zemědělců a spotřebitelů pořádala Asociace místních potravinových iniciativ ve spolupráci s PRO-BIO Ligou. Ekologické hospodářství Šelongových najdete v Moravskoslezském kraji blízko Studénky, v Pustějově – v obci ležící na terase řeky Odry. Na dvou hektarech orné půdy Šelongovi pěstují nebývale pestrý výběr zeleniny. Kromě toho pečují o travní porosty a pěstují obilí – ke zkrmení hospodářským zvířatům. Povíдали jsme si především o výhodách a možnostech systému KPZ.

Manželé Šelongovi

FOTO – T. Uhnák

► Vy jste již několik let zapojeni do systému Komunitou podporované zemědělství (KPZ). Co pro vás jako zemědělce tento systém znamená?

Pavel Šelong: Celkově zdroj obživy. KPZ je pro nás vlastně jediný možný způsob, jak se v našich podmínkách zemědělstvím uživit. Při naší výměře nemůžeme dodávat do velkoskladů, nejsme na to zařízení. Zkoušeli jsme farmářské trhy, ale KPZ je jediná rozumná cesta.

► Farmářské trhy vám tedy nevyhovovaly? Z jakého důvodu?

PŠ: Protože pěstujeme ekologickým způsobem a šířit osvětu mezi celou veřejnost není naše práce. Naše práce je pěstovat. Vyčerpávalo nás, že musíme na trhu všechny lidi přesvědčovat o tom, že co děláme, je správné. A potom poslouchat chytré poznámky, jak stříkáme v noci. Nevadí, je to zkušenost. Dneska, když někdo zavolá, má už představu o tom, co děláme a zájem spolupracovat. To je pro nás ta podstata. Dnes chtějí všichni prodát. Cokoliv. Je důležitý marketing, reklama atd. Pro to, aby se prodalo, se dělá možné i nemožné bez ohledu na kvalitu zboží. My ale díky KPZ dneska nic takového nepotřebujeme. Dodneška nemáme ani vizitky, lidé si o nás říkají sami mezi sebou. I bez reklamy nejsme schopni uspokojit všechny zájemce.

Gabriela Šelongová: KPZ je určitě nejlepší způsob pěstování pro malá hospodářství. Pokud má někdo hektar, tak je na

něm schopen tímto způsobem uživit sebe a svou rodinu pěstováním zeleniny. Potenciálních neuspokojených zákazníků je spousta, klidně ať nás takto hospodaří více a můžeme si i sdělovat zkušenosti. Ve společnosti takový systém chybí. A je po něm poptávka.

PŠ: Když se bavím s kamarády zemědělci, kteří hospodaří konvenčně, většina z nich se navzájem vnímá jako konkurence. A málokomu dochází, že můžeme být partneři. Že je lepší si pomoci, poradit. Známa, která s KPZ začínala, mi řekla, že díky tomu, že jsme jí poradili, ušetřili jsme jí dva roky. A řekla jsme to rádi. My jsme strávili první dva roky na trhu a zkoušeli jsme všechno možné. V tom je podstata, nevnímat se jako konkurence, ale jako partáči.

► Jaké jsou ty hlavní výhody, které vám systém KPZ přináší?

GŠ: Jistota odbytu, to je jednoduché. Apřímá cesta ke spotřebitelům. To, co sklídíme, mají ještě ten den lidé na stole. Nestojíme na trhu, nedíváme se na to, jak nám to tam v poledne vadne, prostě víme, že to sklídíme, odvezeme, oni si to odeberou.

PŠ: Efektivita, naše práce je zúčtovaná, neděláme něco zbytečně. Spousta zemědělců brečí, že toho mají hodně, jezdí po paprikách na poli, protože jim to supermarket nevykoupil. My tento problém nemáme.

► Kolik lidí je momentálně zapojeno do systému v rámci vaší KPZky? Kolik lidí zásobujete výpěstky?

PŠ: Zásobujeme 120 rodin. Máme čtyři odběrná místa: v Rožnově pod Radhoštěm, Kopřivnici, přímo u nás na statku v Pustějově a letos přibyla ještě Ostrava - Studénka.

► Existuje nějaké epicentrum odběratelů?

PŠ: Ne. Vezmete kružítko a 50 km okruh. Při jednom závozu vykládám třeba na dvou i třech místech. Není to tak, že tento je primární a tenhle ne.

GŠ: Máme spojené trasy, takže víme, že v úterý jedeme tam a tam, ve čtvrtek tam. Prostě spojíme dvě místa tak, abychom to za ten den stihli sklídit, nachystat, odvézt.

PŠ: Ta nejbližší skupina, jak jim říkám, domácí, to jsou lidé z nejbližšího okolí, kteří jezdí k nám domů. Co 14 dní s nimi máme osobní kontakt, je tam i největší zpětná vazba. Manželka je zná všechny jménem.

► Je pro vás důležité znát vaše odběratele? Co to pro vás znamená, že víte, pro koho pěstujete? Nebo v čem je to jiné, když pěstujete s vědomím, že znáte cílového spotřebitele? Má to pro vás nějakou přidanou hodnotu?

GŠ: Je to více zavazující. Na jednu stranu je to super, ale na druhou stranu, když jsem na poli, snažím se dělat všechno pro to, abych toho člověka nezlámala. Půjdu večer dělat do tmy, protože ten člověk se mě pak později zeptá, jestli bude to a to a já mu chci říct, že ano, bude. Potřebuji cítit, že jsem pro to udělala maximum.

PŠ: Neznáme je úplně všechny, jsou lidé, které jsme možná ani nikdy neviděli. Ale odebírají třeba jednu sezonu, a pak i druhou, a to znamená, že jsou

➤ spokojeni. A to nám stačí. Přes zimu děláme s každou skupinou jedno setkání, kde si řekneme, co bylo dobře a co špatně a pak, když začne sezóna, zorganizujeme jeden společný den otevřených dveří pro všechny. Lidé k nám nechodí samostatně, to by nefungovalo. Kdyby to tak bylo, neměli bychom čas na práci. Myslím si, že v té KPZce je 20 procent členů, které to zajímá jako systém, a těch 80 % jsou prostě spokojení odběratelé. Nemůžeme po všech chtít, aby se zúčastňovali úplně všeho nebo si s námi měli potřebu povídat. Jsme rádi za ty, kteří zůstávají, a tím pádem jsou spokojení.

► Paní Šelongová, když jste mluvila o tom, že ten vztah se spotřebitelem je pro vás nějakým způsobem závazný, vnímáte to i obráceně, že i spotřebitel myslí na vás? Zemědělci jsou ti, kteří nejvíc doplácí na politiku výkupních cen atd. Společnost se dnes úplně nezabývá tím, kdo pěstuje a vyrábí potraviny. Máte pocit, že to je v tomto systému trochu jiné?

GŠ: To prověří letošní sezóna. Protože lidé nedostávali v bedýnkách úplně to, co jsme jim slíbili, nebo to, co jsme si představovali, že by tam mohli dostávat. Kvůli tomu velkému suchu nám některé druhy vůbec nevyrostly. Takže teď uvidíme, jestli tu zeleninu, kterou od nás dostávají, berou jako čistý produkt, nebo chápou celý systém jako solidární podporu sedláka. Možná to pro nás bude moment překvapení. Sami jsme na to zvědaví.

PŠ: Často dostaneme potěšující email, nebo se s někým bavíme, což je povzbuzující. Pro nás to znamená, že jsou tam li-

dé, kteří ten systém stoprocentně chápou. Ten zbytek prostě budeme vědět v únoru. Ve Frenštátu například zavážíme zeleninu k jedné paní, její maminka má 79, tatínek 87 let. Poskytují nám prostor v kovárně, do které ten 87letý kovář stále dochází a od 6 hodin ráno do 15 hodin odpoledne pracuje. Jezdí tam se mnou syn, a ten si tam zrovna včera u té „babičky“ na příští závoz domluvil, že mu usmaží palačinky... I pro mě už je to prostě mezi-zastávka s kávičkou a často ještě dostanu i oběd. Kolikrát jsou ty vztahy úžasné.

GŠ: Spousta těch odběratelů se stává i přáteli. Dá se říct, že k sobě máme blízko. Je to mnohem víc osobní. Prostě něco, co v běžném obchodním vztahu neprožijete.

► Je to pro systém KPZ udržitelný i do budoucna? Myslíte si, že, kdybychom tady seděli za pět, deset let, tak budete nadále prosperovat?

PŠ: Já si myslím, že tohle je napořád. Pracovat v zemědělství a spolehnout se třeba jen na tři velkoodběratele není udržitelné, je to riziko, které by nemuselo dopadnout dobře. Tohle je možná složitější, ale přitom nás to baví. Máme rozložené riziko na 120 odběratelů, už jenom to je z pohledu podnikání bezpečnější. Když má někdo smlouvu se supermarketem, a ten mu ji vypoví, shnije mu celá úroda. To je právě to, čeho my se vyvarujeme. Najednou se na nás všech 120 rodin „nevyskaše“. Kdyby došlo k tomu, že je nějakých 30 procent nespokojených, tak to není konec. Navíc je tam zpětná vazba, takže hned víme, že je něco špatně a musíme to zlepšit. Pro nás to byla letos čtvrtá sezóna. Ta první byly jen bedýnky, to jsme zkoušeli, ale KPZ, co vám zaplatí celou sezónu, máme třetím rokem. Obměna lidí zatím není ani deset procent.

► Takže máte opravdu stabilní klientelu?

PŠ: Já si myslím, že ano. Začínali jsme se skupinou 40 lidí, dneska jsme trojnásobně větší a stále nám volají lidé, že by chtěli zeleninu... Je výhoda i to, že se s lidmi bavíme na rovinu. Letos jsme se lidem omluvili, že nejsme schopni splnit jejich požadavky. Dobře se nám spí, protože co řeknu, to tak je. Nepřemýšlím o tom, jestli jsem někomu něco nalhal. Dneska už máme seznam potenciálních zájemců. Takže když někdo skončí, oslovujeme lidi, kteří nás sami oslovili.

► Co všechno pro vaše odběratele pěstujete? Nabízíte i něco, co se v supermarketech nedá běžně pořídit?

GŠ: Nabízíme i v supermarketech nedostupnou zeleninu. Naši odběratelé v závozech dostávají kapustu, celer, ředkev, ředkvičky, červenou řepu, kedlubny, pastinák, petržel, červené i bílé zelí, pekingské zelí, rajčata, cukety, dýně Hokkaidó, patisony, cibuli, brambory, salát, brokolici, okurky salátové, pórek, papriku, špenát a kopr.

► Právě skončilo první české národní setkání KPZek. Jaké si odnášíte dojmy a co pro vás znamenalo? Bylo pro vás podnětné?

GŠ: Určitě to pro nás podnětné bylo. Jsme rádi za každé setkání s lidmi stejného smýšlení. Je fajn se potkávat. Víte, že to co děláme, není úplně cizí, že lidí v tom zasvěcených je daleko více. PŠ: Nehledě na to, že díky lidem, kteří setkání organizovali, jako je Alena Malíková nebo Honza Valeška, KPZ vlastně děláme. Když jsme začali se zeleninou, byl v Ostravě seminář, na kterém jsme poprvé o tomto systému slyšeli. Tenkrát přijeli zemědělci z Anglie a Německa a my jsme viděli, jak tam KPZ fungují. Na tom semináři byla spousta lidí, ale my jsme se toho chytli... Takže jsem rád, když se s nimi znovu setkávám.

Tomáš Uhnák

